

Minduraren eskolan

Andu LERTXUNDI

Juan Mari Lekuonari buruzko Jardunaldiak
Koldo Mitxelena, 2002-IV-16

1. Sarrera

Guztiak guztia bilatzen du, eta guztia bilatze horretan da guzti. Lizardiren baikortasun poetikoak posible zuen *Yauna* hartzea *bidaide* gisa, eta posible halaber etorkizun eder baten amets egitea, non Jainkoa ez baita arrotz izango:

Nire Tabor-mendi: nire
baratz zaarraren antzalda!
egi, mami, biur adi:
leenaren muiñak aldatu beza
baratz zaarra baratz berril

Baina garai mindurazkoetan poetak Jainkoaren isiltasuna nabarmentzen du. Eta isiltasuna ez bada, urrutiramendua. Batera edo bestera, Jainko hori oso urruti dago, ez du entzuten, ez du gizaki sufrituarenganako arretarik erakusten. Halatsu gerra ondorengo gure poesian: poetak isildu egin dira edo isiltasuna kantatzen dute, isiltasun derrigortu horretan hainbat oinaze eta minduren ukendu bilatu nahian. Baina hainbesterainoko isiltasuna ez da eramangarria: Salvatore Mitxelenaren alargun zoroa, gerran senarra eta hiru seme galdutuz izanaren mindurak egunez miazkatzen aritu eta gero, sorora irteten da gauero, eta oihu lazgarriak botatzen ditu zerurantz: "Non dira

beste zoro olek, gudan nai zutenak asi?". Zeruak erantzuten ez dion galdera da.

Lizardiren eta Lauxetaren gai maiteenetakoa eta, bidenabar esanda, baita literarioki joriena ere, poesia eta poetika bera zen. Gerra ondorengoa, ordea, mindura da, aldez edo moldez, poetaren kezka poetikoa. Edo mindura ezkutatu egiten da poesia eder zale eta esanahi urriko formen mozorropean. Edo ez dago barne oihuak isilaraziko dituen musika ederrik; hitz oihartzuntsuak ekonomizatzen dira; bihotz poetikoa ez dago hitz jokoetarako edo suziriaren moduko metaforetarako.

Gerra ondoko poesiak ez dio Jaungoikoari bizkarrrik erakutsi, Jaungoikoa ez da euskal poesiatik desagertu, baina ez da dagoneko Lizardiren bidaidea, Euzko Pizkundea ezagutarazten lagunduko zigun konplizea: poetaren oihu eta negarrak entzun behar lituzkeen oso jaun urrutikoa da, eta, poesiaz ari garenez, berdintsua da Jaungoiko hori sinestun baten desioa den ala sinesgabe batek asmatutako frontoia, oihuaren mekanismo poetikoak berdin-berdin funtzionatzen baitu: interpelazioa da funts poetikoa, minduren ukendu izan behar lukeenari egiten zaion dei zuzena.

Hutsaren mamia

Jaungoikorik bada, nola utzi du hainbeste bidegabekeria egiten? Eta Jaungoikorik ez bada, ez dago Albert Camusen galderari erantzun beste biderik: "Nola bizi graziaz gabe: horra XX. mendeak erabaki behar duen arazo nagusia".

Juan Mari Lekuonaren ibilbide poetikoan datarik zaharrena daraman poeman, 1950. urteko *Izadi-abestia* izenekoan, otoitz egarria eta Jainko-nahia ditu poetak arnas eta irtenbide, "leher zorian, egin min, maite min" bizi baita, "utsaren mami au ausnartu nai t'ezin" oinazetsuan.

Lekuonak hamar urte doi zituen erreketekak Oiartzungo plazan sartzen ikusi zituenean eta faxistek osaba Martin fusilatu zutenean. Hogeita hiru urte zituen, halaber, *Izadi—abestia* idatzi zuenean, "Muga beroak" bildumako lehendabiziko poema.

Begiratu batera, "Muga beroak" ez da batasun handiko poema liburua: lehendabiziko olerkitik azkenekora hogeita bost urteren tar-

tea dago eta liburuaren hiru atalak ere, "herenegun", "atzo" eta "gaur" izenekoak, arras desberdinak dira. Lehen 1966. arteko antologia da, Lizardi, Lauaxeta eta gerra aurreko olerkarien eraginez ondua; bigarrena, "Mindura gaur", gizarte gaiekin lotuagoa; eta azkenik, "Hondarrean idatzia", hurrengo liburuetan hartu zuen bidearen albiste ematen duena. Begiratu batera ez du batasunik, arretaz aztertu ezkeru hiru atal horien arteko lokarri xume bezain eten ezina baitago: lehenengo atalean, poetak natura goستن du; bigarrenan, gizakia; eta, hirugarrenean, naturaren eta gizakia ez dira elementu kontrajarriak, osagarriak baino.

Nolanahi ere den, liburuan zehar ageri den poetaren nia minberatsua da: lehendabiziko partean, *hutsaren mamia* sentitzen du bere baitan, baina leher zorian bizi da, hutsaren mamia hausnartu ezinez.

Lekuonaren "hutsaren mamia", ordea, psikologikoa da, ez dut uste zer ikusirik duenik urte batzuk geroago Oteizak formulatuko duen espazioaren hustuketari buruzko eremu estetikoarekin, baina inork ez bezala formulatua dago gero Lekuonak berak goretsiko duen estetika oteziarra: hutsaren mamia.

"A nuestro cromlech vacío no solamente le falta un pedazo, le falta todo y todo aquello que le falta es realmente lo que tiene, lo que es".

Bigarren zatiko oinazeak sufritzen duen gizakiarenganako elkartasuna du oinarri eta helburu. Hirugarrengoa, berriz, aurreko bi zatiak baino askoz ere estetikoagoa dena, barnekiagoa da, intimitate handikoa:

Ta ludia nigan
Presentzi bat zen
Neroni bezain barnetikoa.

Jaungoikoari dagokionez, berriz, Jaungoikoa bera baino, Jainkonahia eta otoitz-egarría azpimarratzen ditu Lekuona poetak, lehendabiziko partean batez ere. Eta harrigarriagoa dena: interpelazioa ez zaio Jaungoikoari egiten, izadiari baino, izadia baita, ezerk jartzekotan, poeta Jainko-bidean jarriko duen zubia:

Utsa naizela ta ontan bear bizi:
Izadi abestiz Jainkoa goretsil!

Bost urte geroago, Erroman idatzitako *Goiz-argi* poeman, goga-
mena ihes doakio poetari Jaungoikoaren atzetik:

Ez nago lureko argia ukatzeko,
Baina gauz guztiak ederragotzeko,
Txinpart bat nai nuke jainkotiarrago...

Txinpart jainkotiarragoa bihurtutako zubi nahi luke izadia. Natu-
rak hutsa gorrotatzen duela zioen Deskartesek eta zer egokiago,
natura baino, hutsaren amildegi gainean zubia eraikitzeko?

3. Errota zaharretik zementu-herrira

Unamuno mendizalea omen zen eta, behin salatu ziotenez,
gizartetik ihes egiteko joaten omen zen mendira. Unamunok
erantzun: "izadia ere gizartea da".

Bide berdintsutik Lekuona ere, izadia eta gizartea, biak uztartu
nahi izango baititu "Muga beroak" liburuko bigarren partean, "Mindu-
ra gaur" izenekoan, naturatik gizartera txango eginez.

Baina, aurrera baino lehen, bigarren zati honen atariko poeman
erreparatzea nahi nuke, denok ezagutuko duzuen "Errota zaar mal-
tea" izenekoan. Ez da, besterik dirudien arren, poema xaloa. Lizardik
baratz zaharra baratz berri bihurtu nahi bazuen, Lekuonak errotaren
metafora darabil, ale bat hartu, hura zehetu, eta zerbait berria, irina,
sortzen duen tresna. Baina Lekuonak ez du esperantzarik errota
zaharrak irin berririk emango duen: "ezin gindezke bizi elkarren on-
duan" dio Lekuonak; eta aurrerago, berriz, "bizitzaren legea nai det
onartu" Bizitzaren legeak Erromara eraman du lehendabizi, Añorgara
gero, eta batean zein bestean Lekuonak ez du ikusten errota zaha-
rren inguruko erreferenterik:

Zementu-errian
ez dago kabirik,
ibai ustelean arrairik,
udazken pausoan usorik...

Errota zaharra tradizioa da, iragana da, ahitzen ari den mundu
zaharraren sinboloa, baina Lekuonaren errotak negar egiten du alea
zehetzerakoan. Poetak aurrera begiratzea erabaki du, baina ez pena-

rik gabe, errota zaharra atzean utzi beharra bizi guztian berarekin eramango duen zigorra baita Lekuonarentzat:

Errotaren oiuz
Maluraz nauzute.
Zigor au nerekin
Izango det beti
Iltzen naizen artel!

Gizakia aurkitu du Lekuonak, eta aurkikuntza horrek forma poetiko berria eskatzen dio. Ez dago, bada, kapritxozko aldaketarik, edo modak eragindako pausorik, beharkizun tematikoak derrigorturiko aldaketa formala baizik. Eta hona poetak aldaketa horretarako hartzen duen erabakiaren irmotasuna, "Porlandi" poema gartsuan:

Min det eglaz utzi bearra
Baserria...
Artaldeari labana sartu.
Atzen pagoak orpotik moztu.
Etxeko tresnak erre edo saldu.
Arbaso zaarren sua itzaldu.
Ategaiñeko sarrail nagia
Erdoitzen utzi...
Iturria jan osiñak,
Untzak orma zaar berdinak...

Huntzak hartutako horma zahar berdin horiek Lizardiren Asaba Zaharren Baratzeakoak dira. Lekuonak, ordea, atzean uztea erabaki du Berpizkunde garaiako poesia egiteko moduak eta gaiak. Ez dirudi neurri tradizionalak ere edo bere baitara bildutako ni-ak Lekuonaren sentiberatasunaren neurriko jantzirik osatzeko gai direnik. Zementuherrian dago eta zementu-herriak bere poetika behar du.

4. Nadin gizon

Lekuonak *Mindura gaur* argitaratzen duenean, Arestik argitaratuak ditu *Maldan behera eta Harri eta herri*. Poeta kalera irten da, ni-aren gaztelutik atera eta *gu* solidario baten altzoan integratzeko: "datorrenari soa gozatzen prestua" izan nahi luke poetak, Lekuonaren beraren hitzekin esanda. "Nadin gizon bat bete-betea", dio beste

toki batean. Arestik Bibliako profezia ezaguna itxuraldatu bazuen ("Eta zu, Treberis, benedikatua izanen zara munduko hiri guztien artean, zure sabeletikan jaioko baitda..."), Lekuonak dio Arestirena baino hamar urte lehenago argitaratu "Nere leloak" izeneko poeman:

Nere leloak gaur ematen dit
Bi notarekin oiua,
Mindura eta maitasunarekin:
—Iritaila ta maillua—
Nere langintza agirikoa da:
Trolebusean meza emanaz,
Eguneroko fabrika lanaz,
Pobre artean pobre izanaz.

Ez da erretorika hutsa. Lekuonaren garaien eta Lekuonak bizi duen estatusen, "iritaila ta maillua" ez dira euskal pentsamendu tradizionalaren —errot zaharraren— horman eskegitzeko moduko ikonoak, baina bai mundu berriko paretetan.

"Bizitza berri bat sortzera doa", esaten digu Lekuonak etorkizunari buruzko iragarpen bete-betean. Mundua da, eta ez aldarea, "sagaratuaren leku". Inork albiste eman ote du Lekuonak baino lehenago eta Lekuonak bezain garden euskal gizartea sekularitzen ari zela, mara-mara eta etenik gabe, Jaungoikoa euskal literaturatik desagertzearaino sekularitu ere?

XX. mendeko lehen erdiak bi mundu gerrateen hondamendia zerbitzatu zion munduari eta horrek eragindako krisiak erreialismo soziala, existentzialismoa bideratu eta marxismoa indartu zituen, besteak beste. Gizabanakoak euskarririk gabe ikusten zuen bere burua, hostoa haizetearen mende baino babesgabeago.

Luze samarra bada ere, argigarria delako dakarkit hona Lekuonak berak garai hartako bere jarreraz idatzi zuena:

"Gauza garbi da 'Porlandik' eta 'Jainkoa II da'k sentiberatasun ukaezina agertzen dutela garaioko joera marxista biziarekin. Gero kristau existentzialismoa alpatu beharra dago. Ez garaioko hura bakarrik, baizik eta lehendik zetorrena. Seminarioan nire eskuetara iristen ziren erdarazko literatur autoreetan, Unamuno, Bernanos eta Léon Bloy ditut gogoan. Eta ildo beretik zihoan eliz go-

goeta aurreratuena, batez ere apostolutzarekin zerikusia zuen gogoeta eta praxia. Koordenada hauen barruan eskuratu nuen neuk ere arazoan ulerkuntza eta hauekiko jokabide praktikoa: eduki nahi dut presentzia amultsua min dutenekin: eta Itxaropenezko Jarrera mundu berriko oinaze zaharra bizi dutenekin”.

Eta aurrerago dio tristatu egiten zuela existentzialismoak —batez ere, irtenbiderik ez zuen nihilismoak— eta ez zegoela konforme poesia sozialaren jokabide manikeoarekin ere.

Bailduraren urteak ziren, eta elizak, ikusitakoak ikusita, historiaren protagonismoa eskuratu nahi izan zuen kontzilio berri batera deituz. *Aggiornatu* beharra zegoen (*engagé* da garaiko beste hitz totemikoetako bat), eta horretarako ezinbestekotzat jotzen zen garairenean ikurrak interpretatzeko gaitasuna. Garaiko korrante ideologiko eta poetikoen eraginez gainera, elizaren berritu nahi horretan kokatu beharra dago, nire ustez, Juan Mari Lekuonaren *Mindura gaur*: egoera berri horren zuziak argiturik idatzi zituen Lekuonak berak Erroman eta 1966. urtean datatzen dituen poema horiek.

Erroman doktoradutza egiten ari zela, Oiartzungo apaiz gazteari berebiziko ziztada eragin zioten Caracalla-ko termetan eta Coliseum inguruko zelaietan ikusten zituen putek. Langileria ezagutu zuen, aldiz, Añorgan apaiz egondako denboraldian. Gizonak gizonari eragindako esplotazio horien behaketatik ernalduak dira “Meretriz hila” eta “Porlandi” poemak. Lekuona sinestunak erabateko norabide-al daketa eman behar izan zion ordu arte barne-muinetara begira jarritako fedearen talaiari:

Au da Jainkoa arkitzea,
gizarte-uretan murgiltzea.

Krisiaren argizaria dario, poetaren talaiari dagokionez, jardun poetiko guztiari. Mundua ez da, inondik ere, uste genuen bezain eder. Gizakiak bizi duen kabitu ezin horretan jende asko dago, Lekuona tartean, Jaungoikoa hilik ez, baina isilik dagoela uste duena. Lekuonak “trolebusean meza emanaz” entzun nahi luke Jainkoaren ahotsa, hau da, hurkoen artean, hurkoen ondoan, hurkoekin batera. Besteekin batera lor dezake, lortzekotan, salbamena. Lekuonak, bestalde, Jaungoikoa sarritan aitzakia handi bat dela haren izena darabiltenen injustizia estaltzeko. Baina Jainkoaren erabilera interesatuaz gainera, bada giza kondizioak guztiz berezkoa duen galdera

eta existentzialismoak, Camusen bidetik, bere ikurtzat zuena: Jainkorik bada, "nundik gerrate, eriotz astun, on izateko ainbeste traba...?"

Tentuz baina borrokan bizi; bizitza gaizkiaren kontrako lehiatzat hartu: hori da Lekuonarentzat oinazearen existentziaz egindako galderari erantzuteko modu bakarra. Gizarte postmodernoa besterik uste badu ere, gizakiaren benetako errebeldia ez da oinazeari bizkarrak erakustea.

5. Gizakiak berdintzen dituen dimentsioa

Muga beroak argitaratu zuenerako, Lekuonari "atzokoak" zitzaizkion *Mindura gaur*-eko gai poetikoa eta estetika apelaziozkoa. Baina hirugarren zatiak —Lekuonak berak "Gaur" deitzen dionak bere ibilbidearen nondik norakoa kokatzeko—, bide berri bati ekiten dio: garbi ageri dira bertan *gero Ilargiaren eskola* eta *Mimodramak eta ikonoak* bildumetan garatuko duen poetika estetika zale eta barrunbearen esperientziatik jaiotako kontenplazioaren zantzuak. Gizaki guztiak berdintzen gaituen barne-mundu horretan sakondu nahi zuten Lekuonak:

"Gizatiarraren ikuspegi elemental baten aldeko apustua egin dut, ez metafisikarik gabea, sentiberatasunaren babes espiritual bezala..."

Hirugarren parte horrek Bihotza du abiapuntua, intuizioa, kanpoko eraginetatik urruti dabilen poetaren inplikazio pertsonala. Segidan, kanpoko errealitatea —ludia— eta ludiaren barnean, lurraren, suaren, uraren eta eguratsaren arketipoak garatuko ditu, beti ere bihotzetik —NIGAN— abiatu. Eta, azkenik, heriotza edo azkeneko harkaitzen muga. Ene ustez, poema hau abiapuntua da, gero etorriko den poetikaren nahia laburbiltzen duen aitormenezko albistea:

Nitasunaren legerik muinena

Susmo biziz hausnartu du

Bizidunen taupada hunkigarria:

Kosmos-indarra, ludi-dinamika

Meteria-multsoetan lehertua;

Sustraien barru-eskema;

Gure izankera gertua;

Berez diranen,

Berez daudenen

Zentzudunezko

Hezurdura ziertua.

Eta aitortzen dut berau detala

Nere bizitzako amets gaiztoentzat

Atseden soil-soila;

Eremu larrutuan koinonia estua.

Lehenik eta behin, "Hondarrean idatzia" zatian antolamendua dago, osotasun baten zatien eraketa aurrez erabakia eta gero deliberramendu poetiko handi bezain zehatzez aurrera eramana. Arketipoen erabilerak berez dakarren kontua da: elementu anekdotikoak baztertzen hasita dago Lekuona eta oinarri-oinarriko elementu fundatzailletan garatu nahi luke bere ikerketa poetikoa. Mitoaren erraletan. Erdi arotik gaur arterainoko lau elementuen ikonografia plastikoa eta poetikoa hautatu ditu Lekuonak "Hondarrean idatzia" garatzeko, baina ez haien inguruan esandakoez jarduteko, esandakoetan oinarriturik, haratago joan eta bere ikonografia propioa lantzeko baino.

Ilargiaren eskola-n liburuko lehendabiziko partean, "Oihu ilunak espiralean" izenekoan, Bergman-en *Oihuak eta xuxurlak* filma du aitzakia eta abiapuntu feminitatearen arketipoak garatzeko. "Hondarrean idatzia" hartan "Ludia" baldin bazen oinarriko lau elementu arketipikoak garatzeko kokapena, oraingoan "Bizilekua" izango da —feminitatea hain zuzen— beste lau elementu fisikoen kokapena: eskua, ile-adatsa, haragizko estatua edo gorputza, eta, azkenik, begitarte. Ikusten denez, "Hondarrean idatzia"n ageri zen eskema bera da. Orduko hartan izadiko lau elementu arketipikoak baldin bazituen aztergai, oraingoan emakumeari buruzko poetika osoan usuen ageri dien lau atal nagusiak izango ditu poesia gai, baina Lekuona ez da elementu horien alde anekdotikoetan oinarritzen, lau elementu horiek poesian eta pinturan izan duten ikono bihurtzerainoko bilakaera formalean baino.

Mimodramak eta ikonoak izeneko bere azkeneko poema liburuan deigarria da egituraketaren osotasuna eta logika (*Una poética de la naturaleza y el paisaje* -Enrique Ayerbe in *Geografía Simbólica. Cultura de los espacios*).

Bi partetan banatua —Gruteskoak eta Planeten adar-biran—, parte bakoitzak beste hiru diru, eta horietako bakoitzak sei. Hogelita lau poema, egunak ordu adina. “Gruteskoak” izeneko sailean, barne-muinetako zoko ezkutuenean gordeta bizi arren gure borondatea baino lehenagoko eremuetan sekulako eragina duten izuak, fantasiak eta atabismoak ageri dira. Argirik ezagutzen ez duen mundu izuzko baten berri ematen digu Lekuonak halako erretaula izu-laborrizko batez; poemarioaren zati askok halako konjuru edo exorzismo kateatu baten itxura dute. Indar kosmikoen eragina eta horrek sorrazten duen eragina da nagusi. Bigarren zatia, berriz, askoz ere argitsuagaoa da, eta askotan letaniaren edo salmoaren formak gogorazten dizkigu. Barandiarani buruz ari delarik:

Bildumaren bizgarritasuna; zuhaitzen babesa;
Kronlexaren kontsumazioa; tellaren jabegoa;
Eguzkiaren bidaia; habearen halabeharra...

Baina gizakiaren barne-muinetatik premia sortzen da horri guztiari zentzua bilatzeko. Liburuaren azken partean Lekuonak berak aitortzen dituen bi erreferentzietan —bi oihartzunetan— garbi ageri da mundu baten eta bestearen arteko lotura. Lehendabiziko oihartzunean, Barandiararenean:

“Hasta en un mismo individuo, al lado de un sistema o mundo representaciones que ocupa generalmente su centro de visión (“Planeten adar-biran”), existen otros mundos situados en zonas periféricas, como genios que acechan y buscan ocasión propicia para entrar en juego... (Gruteskoak)”.

Eta Oteizarenean, berriz:

“Cultura latina (religión, idiomas, arte, estilo) es la historia nuestra de los pueblos en íntimo contacto con el nuestro. También es nuestra historia, pero nosotros estamos dentro, tenemos dos almas, (dos historias, dos culturas vivas) y aunque sólo creemos viva la última, su historia no se explica con ella sola si no contamos con nuestro estilo (Intra-historia) que no se ha borrado todavía”.

Mendebaleko kulturaren (kultura kristauaren) altzoan edo azpian edo barne-kantoietan dauden kultura zaharraren zantzoiez, gaur garenaren alde ezkutez ari zaigu, besteak beste, Lekuona ere. Niak

—bihotzak eta arrazoiak, alegia— aztarrika ibili eta gero, senez nahiz adimenez bilatutako zantzuak ordenatu eta argitu nahi ditu, hizkuntzari, erabilerarik zehatzenean, etekinik zabalena aterez. Mitologia unibertsalaren altzoan eta euskal mitoaren kosmogonian, bien arteko joan-etorri natural batean, ikusten du bere egitekoa eta horretan eroso dabil Lekuona, Axularri buruz dioena horren lekuko:

“Erdi aroko latina euskal moldetara isurtzean, baxuerliebe bihurtu zuen lekuko mintzairaren arkitekturan”.

Tradizioaren egokipen guztiz berritua egiten ari zaigu eta egokipen horretan kezka intelektuala eta elaborazioa da nagusi.

Substantiboaren poetika da Lekuonarena. Tradizioaren eta modernitatearen altzoan substantiboa bilatzen duena, substantiboa marraztu nahi duena eta substantiboez egina. Izen-sintagmaren muina baliatzen duena, izaki, kontzeptu eta fenomenoak izendatzen dituen, alegia. Lekuonaren hasierako poema haietan ere nabarmena baldin bada hori, guztiz nagusitzen da substantiboa 1972. urteko “Hondarrean idatzia” hartatik. Metaforen eta irudien festa bat dirudi Lekuonaren azkeneko emaitzak, baina festa ez da anabasa, kontrolrik gabeko su artifizialen bilduma bat, gune jakin eta zehatz bat argitu nahi duen ahalegina baino. Poemak gune jakin horren baitan eta gune horren baitarako funtzionatzen du.

“Azpirago jo beharra zegoen, dio Lekuonak. Gizaki guztiak berdin diren dimentsiora”.

Metroaren iturri poetikoetan ere halatsu: ondo ezagutzen ditu neurkera klasikoak zein euskal tradiziokoak, eta, batetik zein bestetik, forma eginenak, zantzu seguruenen muin erritmiko eta musikalak bermatzen dituzten egiturak eta fraseoak jasotzen ditu Lekuonak. Bide nabar esanda badarik ere: Oihernatek zuen kezka aspaldi hartua du Lekuonaren ahalegina: euskal poetika baten definizioa, nondik norakoa, deskribapena eta izendapena zehaztea. Ez nuen hemen aipatu gabe utzi nahi horretan egin duen eta egiten ari den ahaleginak, euskal poetika bati buruz zehaztasunez hitz egiteak euskal poesiaren beraren nondik norakoak hobeto zehaztuko baititu.

6. Amaitzeko

"Guztiak guztia bilatzen du, eta guztia bilatze horretan da guzti" esaten nuen hitzaldiaren hasieran eta Jainkoak euskal poesian zuen lekuaz mintzatu naiz gero. "Hondarrean Idatzia" salotik honantz arteko poesian ez da Jainkorik bitan baizen izendatzen. Baina gizakiaz gaineko edo haratagoko edo barneagoko edertasunezko manifestazioa eskaini nahia dago Juan Mari Lekuonaren poesiaren sustraian eta emaitzan, abiapuntuan eta bidean dagoen gune poetikan.

Juan Mari Lekuonaren poesia erlijjoso da zentzurik beteenean, gizakiak misterioarekin duen lotura tratatzen duena alegia. "Ez dut gogoko nolako arbuioa zaion gaur egun erlijjiozko aztarrenen ondorio aberatsari", dio batean. Eta bestean: "Ez daukat gogoan egia edo ontasuna, aldiz gudan pilaturiko ederra seinatzen dut soilik, sinestearen edo ez sinestearen aurrean amore eman gabe".

Eta Barandiaran gaitzat harturik osatutako poeman dio:

Gurpildu zuen, azkenik, funtsaren funtsa:

"Berez inor ez da ezer. Beste baten
esku dago orobiraren izaera".